

Hoe gaat het met de Zevenster in

Zevenster - een sierlijke en zeldzame bosplant - is een van de meest kenmerkende soorten van het Drents (flora)district. Hier zijn planten met een noordelijke verspreiding talrijker dan in de rest van Nederland. Begin 2021 waren er aanwijzingen dat Zevenster - net als Stekende wolfsklauw¹ - te leiden zou hebben van de extreem droge en warme zomers van de afgelopen jaren. Een gerichte actualisatie van groeiplaatsen in 2022 moest hierover uitsluitsel geven.

De aanleiding

In het voorjaar van 2021 bezocht de eerste auteur, samen met Joop Verburg het bosreservaat Kremboong bij Hoogeveen. Dit fraaie, oorspronkelijk in 1860 met Grove dennen ingeplante bos, kent een rijke ondergroei van Rode- en Blauwe bosbes. Het bos was begin vorige eeuw bij floristen vermaard om de aanwezigheid van zeldzame bosplanten met een noordelijke verspreiding. Hiervan heeft alleen Stekende wolfsklauw (*Spinulum annotinum*) zich na de kap (ca 1938) weten te handhaven². Een andere zeldzame bosplant, Zevenster (*Trientalis europaea*) is hier alleen in 1984 waargenomen³. Lokaal goed bekende floristen Hero Moorlag en Freddy Mager hebben de soort hier echter nooit gezien en ook onze zoektocht was vergeefs.

Freddy Mager besloot daarom een vijftal bij hem wel bekende groeiplaatsen in de omgeving van Hoogeveen te bezoeken. Op twee plaatsen trof hij geen Zevenster meer aan en op de overige groeiplaatsen leek het aantal planten afgenomen. Deze afname baarde ons zorgen omdat Zevenster als droogtegevoelig bekend staat. Hierop besloot de Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD) om in 2022 zoveel mogelijk Drentse groeiplaatsen van Zevenster te actualiseren.

Samen op zoek naar Zevenster

Tijdens een speciaal voor de actualisatie georganiseerde excursie in

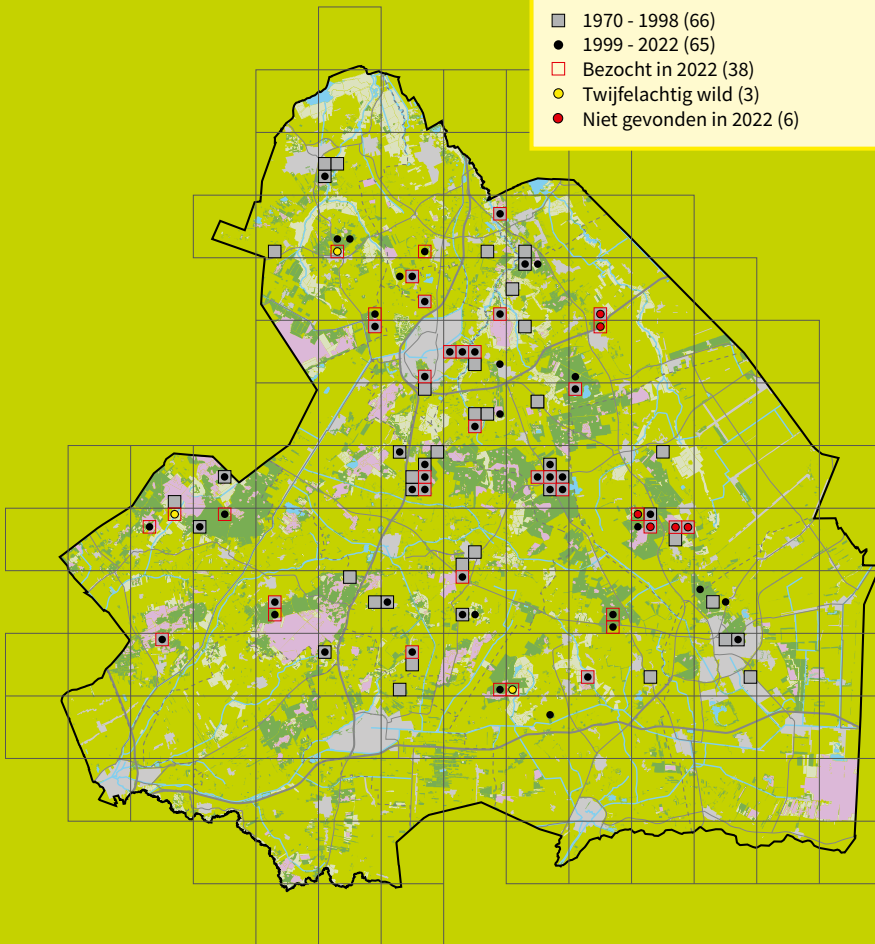
Zevenster. Foto: Ed Stikvoort, Saxifraga.

Zevenster is met haar kleine, in de regel zeventallige witte bloemen boven een krans van stengelbladen een opvallende bosplant van oudere bossen. Als ze het naar haar zin heeft vormt ze in het voorjaar (mei) een fraai, wit bespikkeld, maar vrij los tapijt op de bosbodem. Ze groeit in vaak reliëfrijke loof- en (gemengde) naaldbossen op licht tot matig beschaduwde plaatsen met een vochtige, zure, humusrijke bodem. Ze heeft als 'noordelijke' soort een voorkeur voor gebieden met een vochtig, koel klimaat, zoals Drenthe. Hier groeit ze op oude bosbodems, zoals strubbenbosjes en opgaande loofbossen in beekdalen.

Hoewel Zevenster geregeld vruchten maakt, lijkt haar verspreiding vooral vegetatief plaats te vinden met lange, dunne ondergrondse uitlopers die begin juli worden gevormd. Deze wortelstokken bevinden zich vrij oppervlakkig in de humuslaag. Aan de uiteinden van de ondergrondse uitlopers vormen zich in augustus knolletjes, waarna de moederplant afsterft⁴. Zevenster overwintert met knolletjes én zaden. Kieming van zaden lijkt echter alleen plaats te vinden als de bodem licht verstoord wordt⁵.

Zevenster Voorkomen in km-hok

- 1970 - 1998 (66)
- 1999 - 2022 (65)
- Bezoekt in 2022 (38)
- Twijfelachtig wild (3)
- Niet gevonden in 2022 (6)

Verspreiding van Zevenster in Drenthe in de periode 1970-1998 en 1999-2022. Bronnen: Atlas Drentse Flora (1999) en NDDF-data per 1 oktober 2022.

mei 2022 is een aantal groeiplaatsen bezocht waarvan de soort tot enkele jaren geleden nog bekend was. In aanvulling daarop hebben enkele floristen 'Zevenster-hokken' geadopteerd en bezocht. In totaal zijn 38 km-hokken nagelopen. Dit is iets meer dan de helft (58%) van het aantal km-hokken waarvan Zevenster vanaf 1999 is opgegeven. In zes km-hokken kon Zevenster niet meer worden teruggevonden. Deze liggen allemaal op de Hondsrug: vier in de boswachterij Odoorn en twee bij Gieten. In de hokken bij Gieten ligt het Zwanemeer, een strubbenbos waarvan Zevenster al meer dan een eeuw bekend was. In 2014 en 2020 zijn hier nog respectievelijk circa 150 en 30 planten geteld³. Als vermoedelijke oorzaak van het verdwijnen is opgegeven: *'Adelaarsvarens en bramen hebben het overgenomen'*.

Standvastig

Sinds het verschijnen van de Atlas van de Drentse flora⁶ is het

Groeiplaatsen van Zevenster in de Zeijerstrubben (L) en het Zwanemeer (R). Op beide plekken groeit ze van oudsher samen met Adelaarsvaren. In het Zwanemeer kon ze echter in 2022 niet meer worden teruggevonden. Ze heeft hier te lijden van verruiging.
Foto's: Willie Riemsma (L) en Annie Vos (R).

Tekening Zevenster naar herbariummateriaal dat verzameld is op de Kléncke⁷

aantal km-hokken waarin Zevenster gevonden is nagenoeg gelijk gebleven: 66 in de atlasperiode (1970-1998) en 65 sindsdien. Van 56 km-hokken (88%) is bekend dat ze hier na 2010 nog present was. De in 2022 onderzochte 38 hokken behoren hiertoe. Het overgrote deel (84%) heeft de extreem droge zomers van 2018 en 2020 overleefd. Dit stemt hoopvol. De verwachting was dat ze vanwege haar pseudo-jaarlijkse levenswijze en oppervlakkige wortels sterk te lijden zou hebben gehad van de droge zomers van de afgelopen jaren (zie ook pagina 6). Juist in de zomer vormt ze haar overwinteringsknolletjes waarmee ze de basis legt voor een nieuw seizoen.

Zevenster blijkt honkvast, in 37 hokken (56%) is ze zowel in de atlasperiode als daarna nog gemeld. Van 29 km-hokken zijn sinds het verschijnen van de Atlas van de Drentse flora geen nieuwe meldingen meer binnengekomen. Of Zevenster hier echt niet meer groeit is onbekend. Er zijn actuele groeiplaatsen waar Zevenster 40 jaar lang onopgemerkt is gebleven. Het is daarom niet uitgesloten dat ze op een aantal oude locaties nog wacht op herontdekking. Een leuke vrijwilligersklus voor het voorjaar van 2023?

Ondanks deze standvastigheid bestaat de indruk dat Zevenster het op een aantal locaties moeilijk heeft door de uitbreiding van Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*), waarmee ze regelmatig samen groeit op oude bosbodems, en bramen. Deze verruiging is het gevolg van een toename van de voedselrijkdom door stikstofdepositie en het instuiven van meststoffen. Ook beschaduwning, als gevolg van verstruiking, speelt plaatselijk

een rol. Omdat we niet beschikken over langjarige monitoringsgegevens van groeiplaatsen, weten we maar weinig over de aantalsontwikkelingen binnen de populaties en dus effecten van de droogte daarop. Op een aantal groeiplaatsen is in 2022 geen bloei waargenomen of was het aantal planten gering (< 50). Maar er waren ook vitale, rijkbloeiende groeiplaatsen met een omvang van enkele honderden vierkante meters.

Toename in heidebebossingen

Ondanks de beperkte verspreidingsmogelijkheden is Zevenster na 2000 in 27 Drentse km-hokken voor het eerst waargenomen. Op twee locaties is ze gezien de omgeving (bungalow- en huisjespark) waarschijnlijk aangeplant. Van een andere locatie (Boswachterij Gees) bestaat ook het vermoeden dat ze een handje geholpen is. De overige 24 locaties ogen natuurlijk.

Bijzonder is de vestiging van Zevenster in een natuurlijk bos op een hoogveenrestant bij Dalerpeel. Het merendeel van de nieuwe groeiplaatsen ligt echter in oude

Speciale dank
gaat uit naar alle
vrijwilligers die
hebben geholpen met het
actualiseren van groeiplaatsen
en naar Willem Piepot
(Provincie Drenthe team
Informatie en Automatisering
(Geo)cartografie) voor het
maken van de kaart.

heide- en stuifzandbebossingen, veelal met aanplant van Grove den (*Pinus sylvestris*). Maar ze is ook onder Douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*) en Japanse lork (*Larix kaempferi*) aangetroffen. Met het ouder worden van deze naaldhoutbeplantingen ontwikkelt zich een humuspakket waarin struiken als Wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en Sporkehout (*Frangula alnus*) kiemen en uiteindelijk ook bosbessen en Zevenster een kans krijgen. Net zoals destijds het geval was in het Kremboong boven Hoogeveen.

Tekst: Edwin Dijkhuis (FLORON), met medewerking van Ben Hoentjen & Guido Lek (beiden WFD)

Bronnen

1. Slootweg, E. & E. Dijkhuis. 2020. Stekende wolfsklauw. Schrikbarende achteruitgang na twee droge zomers. Planten 12: 20-22.
2. Moorlag, H. 1995. Het Kremboongbos. Cultuur en natuur nauw verweven. Kwartaalblad Drentse landschap 7: 5-10.
3. NDFF Verspreidingsatlas, september 2022: <https://www.verspreidingsatlas.nl/planten>
4. Piqueras, J. & L. Klimes. 1998. Demography and modelling of clonal fragment in the pseudoannual plant *Trientalis europea* L. *Plant Ecology* 136:213-227.
5. Eriksson, O. & J. Ehrlen. 1992. Seed and microsite limitation of recruitment in plant populations. *Oecologia* 91: 360-364.
6. Werkgroep Florakartering Drenthe, in samenwerking met provincie Drenthe. 1999. Atlas van de Drentse Flora. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs b.v., Haarlem
7. Boer, A.J. de. 1932. Enkele opmerkingen over een drietal zeldzame planten. III. De Levende Natuur, Volume 37 - Issue 6 p. 185-190.